

УДК 657.42

Яна ПОРОХНАВЕЦЬ,

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ У ПІДПРИЄМСТВАХ З ВИДОБУВАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування методики та організації внутрішньогосподарського контролю у галузях з видобування та переробки корисних копалин. В процесі дослідження визначено основні завдання внутрішнього контролю та контрольні дії за етапами природокористування: на передрозвідувальній стадії, в період проведення пошуково-розвідувальних робіт та розробки родовищ, на етапі видобування і переробки природних ресурсів, при завершенні проекту і закритті родовищ.

Зазначено, що для глибшого розуміння внутрішньої структури, завдань щодо сфер і напрямів організації такого контролю використано метод "дерева цілей", за яким визначено такі напрями організації контролю: оцінка інформаційного забезпечення та організація контролю; виявлення, усунення та попередження порушень та фактів неефективної діяльності; мобілізація на підставі контрольних дій внутрішніх резервів; контроль дотримання соціальних і природоохоронних вимог.

Подано характеристику контрольних дій за окремими етапами реалізації проекту з видобування та використання природних ресурсів, визначені основні виконавці при здійсненні такого контролю. Особливу увагу приділено оцінці економічної ефективності проекту і контролю дотримання встановлених норм соціальної та екологічної безпеки у місцях видобування корисних копалин.

Розроблено орієнтовний перелік контрольних показників на підготовчому етапі, в процесі видобування природної сировини, на стадії її переробки та виробництва готової продукції, а також при завершенні (закритті) проекту і приведенні місць видобування до природного стану. Визначено джерела отримання інформації для контролю діяльності за означеними показниками. У межах провадження внутрішньогосподарського контролю значне місце поряд з організацією виробничо-господарського контролю у видобувних підприємствах відводиться перевірці дотримання соціальних норм та екологічної безпеки.

Ключові слова: видобування, переробка, природні ресурси, контрольні дії, внутрішньогосподарський контроль.

JEL: M 41, K 32

Постановка проблеми. В Україні, як і в більшості розвинутих країн Європи і світу, посилена увага надається контролю за економним споживанням природних ресурсів, впливом людської діяльності на навколишнє середовище. Важлива роль у цьому відводиться обліку та контролю діяльності видобувних підприємств. Для таких суб'єктів загальнодержавного значення, що становлять суспільний інтерес, запроваджено додаткову звітність щодо платежів за використання природних ресурсів. У підприємствах,

© Яна Порохнавець, 2018.

що видобувають та здійснюють переробку природних ресурсів, господарські процеси є достатньо складними і багатограними, оскільки в них поєднуються роботи з пошуку і розвідки корисних копалин, здійснення капітальних вкладень на спорудження шахт, свердловин, підготовки родовищ, видобування і переробки копалин, роботи і витрати, пов'язані із закриттям, консервацією місць видобування, рекультивацією земельних ділянок.

Кожна із зазначених стадій процесу використання в господарських цілях природних ресурсів вимагає належного контролю за ощадливим їх використанням як зі сторони державних і громадських органів, так і налагодження системного внутрішньогосподарського обліку та контролю на підприємстві для оцінки ефективності реалізації подібних проектів, тому є важливою розробка методичних та організаційних засад такого контролю для видобувних підприємств як у теоретичному плані, так і з практичної точки зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність та принципи організації внутрішньогосподарського обліку і контролю у видобувних галузях досліджували З.-М. В. Задорожний і С. М. Кафка [1; 2], Н. І. Пилипів [3] – у нафтогазовій галузі; С. М. Петренко [4], Н. І. Федоронько [5] – у вугільній промисловості; М. В. Реслер [6] – у чорній металургії; Я. Д. Крупка та А. Л. Романчук [7] – при видобуванні мінеральних ресурсів для виробництва будівельних матеріалів; З.-М. В. Задорожний [8] – при використанні будівельних матеріалів; В. А. Дерій [9] – у сфері використання сільськогосподарських ресурсів та багато інших. Такі дослідження в основному проводилися у рамках операційної діяльності підприємств відповідних галузей економіки. Разом з тим відсутні системні напрацювання порядку та послідовності здійснення такого контролю в комплексі з врахуванням усіх етапів реалізації проектів, починаючи з розвідки запасів, розробки родовищ, і далі – експлуатації та їх закриття з оцінкою результатів, визначенням ефективності розробки місць видобування корисних копалин.

Тому варто конкретніше зупинитися на сутності та особливостях організації такого контролю у підприємствах, що здійснюють розвідку корисних копалин, розробку місць та організацію процесу видобування природних ресурсів, за їх ефективним використанням в якості сировини для виготовлення продукції. Також слід звернути увагу на дотримання природоохоронних вимог, контроль інших норм і правил соціального та екологічного характеру, особливо при закритті кар'єрів і родовищ, рекультивації земельних ділянок, приведенні їх до природного стану.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є узагальнення набутого досвіду та розробка напрямів, методів і показників, за якими здійснюються контрольні дії у сфері проведення пошуково-розвідувальних робіт, добування, переробка природних ресурсів у видобувних підприємствах. До важливих завдань також входить організація контролю за процесами і витратами при закритті місць видобування корисних копалин та відновлення на цій території природного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Побудова системи внутрішньогосподарського контролю за окремими проектами з видобування та переробки корисних копалин має проводитися у кілька етапів. Насамперед слід визначитися з внутрішніми та зовнішніми чинниками, що сприяють і не сприяють реалізації проекту, визначити можливі системні та несистемні ризики. Кожен проект ще до початку його здійснення варто оцінювати на предмет його ефективності шляхом зіставлення очікуваних доходів та інших вигод з капітальними і поточними витратами.

До того ж мають бути враховані суттєві обмеження, які встановлює держава на видобування, переробку, експорт природних ресурсів з метою їх економного використання. Іншим напрямом контролю зі сторони держави, що слід враховувати при побудові системи внутрішнього контролю на підприємстві, є моніторинг дотримання екологічних норм і правил з метою якнайменшого порушення природного середовища та відновлення його після завершення видобувних робіт.

Важливо визначити найважливіші завдання щодо організації внутрішньогосподарського контролю у підприємствах різних галузей даного напрямку. Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, Н. М. Малюга та ін. вважають, що контроль господарської діяльності має бути зосереджений на виконанні наведених нижче завдань: здійсненні контролю за достовірністю даних бухгалтерського обліку та звітності; попередженні порушень; виявленні та мобілізації резервів; виявленні нестач, розтрат, крадіжок та інших порушень; вивченні причин та умов, що породжують безгосподарність та марнотратство; виявленні відповідності господарювання нормативам, положенням; виявленні та вимірюванні суми збитку і втрат, нанесених порушеннями [10; 297].

Для підприємств з видобування та переробки природних ресурсів важливим крім цього є постійний моніторинг за економним витрачанням загальнонародних благ, контроль за дотриманням встановлених норм з метою збереження екосистеми, за проведенням захисних та відновлювальних робіт для забезпечення нормального функціонування природного середовища.

Такі контрольні функції більше належать державним органам і громадським організаціям. Вони певною мірою виходять за рамки бухгалтерського обліку. Проте значна частка інформаційного забезпечення соціально-екологічного характеру має формуватися в обліково-аналітичній системі та використовуватися для внутрішнього управління підприємством. На підставі такої інформації мають формуватися показники нової звітності про управління та про платежі на користь держави, що вводиться в Україні з 2018 року відповідно до Директиви про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність і пов'язану звітність певних типів підприємств, затвердженої Європарламентом і Радою ЄС № 2013/34/ЄС 26.06.13 р. для соціально значимих впливових на екологію суб'єктів господарювання.

Для глибшого розуміння внутрішньої структури, завдань щодо сфер і напрямів організації такого контролю доцільно використати метод "дерева цілей". Він дозволяє побудувати розгалужену систему цілей у певній ієрархії, де у вершинах подаються спочатку загальні цілі, а нижче – підцілі, що необхідні для досягнення загальних цілей. Сформовані цілі та підцілі можуть вважатися загальними та конкретизованими завданнями щодо організації внутрішнього контролю. Даний метод використовували такі фахівці, як Б. І. Валуєв [11, 76] та Н. Г. Виговська [12; 317].

У запропонованій на рис. 1 схемі "дерева цілей" враховані, окрім загальноекономічних, ще й особливі умови та завдання щодо організації внутрішньогосподарського контролю у підприємствах з видобування та переробки корисних копалин. Як видно, "дерево цілей" включає чотири напрями організації робіт, що пов'язані із забезпеченням внутрішнього контролю, до кожного з яких входить ще по декілька завдань (підцілей).

Перший напрям пов'язаний із забезпеченням інформації про господарське життя підприємства та організацією її перевірки. Він передбачає контроль за постановкою самого обліку на підприємстві, дотриманням встановлених правил облікової політики, раціональністю інформаційних потоків.

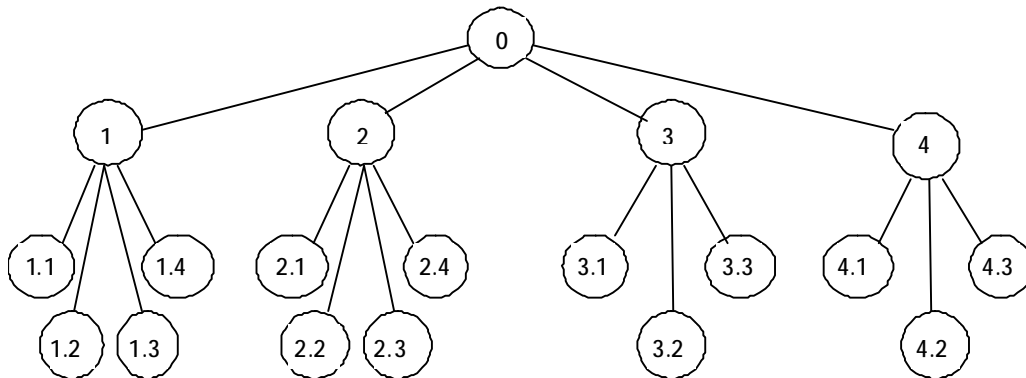

Рис. 1. “Дерево цілей” з організації внутрішньогосподарського контролю у видобувних підприємствах

0. – Забезпечення ефективної діяльності підприємства у відповідності з визначеною стратегією, поставленими цілями і завданнями.

1. – Досягнення належного забезпечення управління повною, об’єктивною та своєчасною обліковою інформацією про усі сфери господарського життя підприємства.

1.1. Збір, передача та узагальнення інформації щодо контролю об’єктів та процесів.

1.2. Перевірка повноти, законності та своєчасності відображення в обліку господарських операцій.

1.3. Аналіз достовірності облікових даних щодо доходів та витрат, їх розподілу за періодами, способами капіталізації, місцями виникнення, окремими проектами.

1.4. Узгодження інформації з різних джерел з метою забезпечення доказовості облікових даних.

2. – Своєчасне виявлення, попередження та контроль за усуненням порушень чинного законодавства у сфері господарювання, статуту підприємства та фактів неефективної діяльності.

2.1. Виявлення фактів порушень діючих норм, нестач, безгосподарності, неефективного використання природних ресурсів.

2.2. Оперативний вплив на об’єкти за результатами документального і фактичного контролю.

2.3. Встановлення причин і винуватців щодо фактів порушень і безгосподарності.

2.4. Прийняття заходів щодо попередження порушень.

3. – Виявлення і мобілізація внутрішніх резервів та допомога у прийнятті ефективних управлінських рішень.

3.1. Виявлення і усунення втрат, нераціонального використання матеріальних, трудових і грошових ресурсів.

3.2. Прийняття заходів щодо збільшення прогностичного ресурсу роботи свердловин та інших місць видобування корисних копалин, продуктивності праці та роботи обладнання.

3.3. Врахування матеріалів контрольної діяльності при розробці ефективних управлінських рішень.

4. – Виявлення, попередження та контроль за усуненням порушень соціальних вимог, екологічних норм і правил.

4.1. Контроль за надходженням платежів на користь держави за використання природних ресурсів.

4.2. Контроль за дотриманням встановлених норм викидів, забруднення навколишнього середовища, встановленими квотами на використання природних ресурсів.

4.3. Моніторинг робіт, витрат та їх фінансового забезпечення при закритті (консервації) місць видобування корисних копалин, приведенні земельних ділянок до природного стану.

У видобувних підприємствах надзвичайно важливо встановити дієвий контроль стосовно розподілу в системі обліку витрат за періодами, чітке розмежування капітальних і поточних витрат, витрат майбутніх періодів і резервів на покриття витрат при закритті проектів.

Другий напрям стосується виявлення, усунення та попередження порушень та фактів неефективної діяльності. Особливо важливо зосередити увагу на визначенні та оцінці проектної та фактичної ефективності окремих місць видобування природних ресурсів, зіставленні очікуваних доходів від видобувної діяльності з капітальними інвестиціями на їх розробку.

Третій напрям пов'язаний з мобілізацією на підставі контрольних дій внутрішніх резервів для покращення статутної діяльності. На підставі аналітичної оцінки різних сторін операційної діяльності важливо звернути увагу на чинники, що сприятимуть зростанню видобутку природної сировини, економії матеріальних і трудових витрат та інші фактори підвищення ефективності виробництва.

Четвертий напрям викликаний зовнішніми чинниками – контролем дотримання соціальних і природоохоронних вимог. Хоча всі вони спрямовані на організацію внутрішньогосподарського контролю у підприємствах з видобування і переробки корисних копалин, але останній стосується виключно контролю використання суспільних благ, відновлення природного середовища в контексті з аналогічними завданнями, що ставляться перед державним та громадським контролем.

На кожному з перерахованих напрямів можуть використовуватися різні методи контролю. Крім традиційного документального і фактичного контролю для цього варто застосовувати більш складні розрахунково-аналітичні методи: економіко-математичні та логічні методи оцінки, факторного та ситуаційного аналізу та ін. Це стосується насамперед досліджень щодо мобілізації внутрішніх резервів, ефективності природоохоронних заходів та діяльності видобувного підприємства загалом.

У таких підприємствах має використовуватися розгалужена система контрольованих об'єктів та контрольних органів. Контроль повинен охоплювати весь процес життєдіяльності проектів, до яких входять як кількісні, об'ємні параметри, організаційні та правові питання, так й показники за вартісними вимірами окремих сторін роботи.

На усіх стадіях реалізації проекту підприємство несе витрати, які можна вважати головним об'єктом внутрішньогосподарського контролю. У підприємствах з видобування корисних копалин такі витрати не завжди супроводжуються одержанням доходів. Деякі з них слід капіталізувати у необоротні активи з їх подальшою амортизацією (нематеріальні активи щодо одержаних дозволів на розробку природних ресурсів, свердловини, транспортні споруди, інші об'єкти довготривалого користування). Також окремі з них вважаються витратами майбутніх періодів з їх подальшим перенесенням частинами на собівартість видобутої сировини чи готової продукції, наприклад, витрати на проведення розкривних робіт при відкритті кар'єрів з видобування вугілля, руди відкритим способом, а також нерудних матеріалів, що використовуються у будівництві та інших галузях.

Деякі витрати підприємства ще на підготовчому етапі, розвідувальній фазі зобов'язані відносити до поточних витрат діяльності, а фактично – на збитки підприємства. До таких витрат згідно з П(С)БО 33 "Витрати на розвідку корисних копалин" відносяться понесені витрати на підготовчому етапі, коли встановлено, що видобуток корисних копалин на даній ділянці є технічно неможливим і економічно недоцільним, або закінчився строк дії ліцензій та інших спеціальних дозволів і не очікується їх продовження [13].

Внутрішньогосподарським контролем має бути охоплений весь процес, весь інвестиційний проект з розвідування і аж до закриття місця видобування та відновлення земельної ділянки. Він стосується як інвестиційної діяльності, так й операційної складової життєдіяльності проекту (табл. 1). Недооцінка та недостатнє осмислення одних подій може негативно відбитися на наступних етапах реалізації проекту.

Таблиця 1

Характеристика контрольних дій за етапами реалізації проекту з видобування корисних копалин

Етапи природокористування	Вид діяльності	Технологічні та контрольні дії	Виконавці
1. Передрозвідувальна стадія	Інвестиційна	Контроль формування проекту з розробки родовищ корисних копалин та оцінка проектної ефективності; перевірка документації на оренду землі, отриманих прав на розвідку та інших; контроль витрат та правильності їх списання.	Керівництво Екон. служба Тех. служба Бухгалтерія
2. Пошуково-розвідувальні роботи	Інвестиційна	Перевірка документації на одержання прав на розвідку, виконання геологорозвідувальних, геодезичних та інших робіт; контроль процесу спорудження і витрат розвідувальних свердловин; контроль правильності капіталізації витрат, порядку їх списання (амортизації).	Тех. служба Тех. служба Бухгалтерія
3. Підготовка до видобування корисних копалин	Інвестиційна Операційна	Контроль за формуванням витрат на розкриття місць видобування корисних копалин; перевірка будівництва та формування первісної вартості робочих свердловин; контроль будівництва та вартості необхідної інфраструктури в місцях видобування; перевірка правильності капіталізації та списання (амортизації) об'єктів.	Бухгалтерія Тех. служба Бухгалтерія Тех. служба Бухгалтерія
4. Видобування корисних копалин	Операційна	Контроль поточних витрат на видобування корисних копалин; перевірка правильності списання минулих витрат з підготовчих етапів; формування собівартості видобутих ресурсів.	Бухгалтерія Бухгалтерія Бухгалтерія
5. Переробка видобутих запасів	Операційна	Контроль витрат з переробки і собівартості готової продукції; контроль доходів від реалізації випущеної продукції; перевірка розрахунку кінцевих фінансових результатів.	Бухгалтерія Бухгалтерія Бухгалтерія
6. Завершення проекту з видобування корисних копалин	Інвестиційна	Контроль формування витрат на закриття родовищ, приведення земельної ділянки до природного стану; контроль формування і використання резервів та інших забезпечень для покриття витрат із закриття родовищ, свердловин; оцінка фактичної ефективності та строків окупності проектів; контроль забезпечення соціальних вимог і дотримання екологічної безпеки в місцях видобування корисних копалин.	Бухгалтерія Екон. служба Бухгалтерія Екон. служба Керівництво

Примітка. Розроблено автором.

Наприклад, ПрАТ "Добра вода" для придбання обладнання на підготовчій стадії скористалося довготерміновим валютним кредитом. Наразі через різке зростання в останні роки курсу американського долара щорічно нараховуються значні суми курсових різниць на кредиторську заборгованість за непогашеними кредитами в іноземній валюті, що призвело до суттєвого зростання витрат і збитковості товариства в процесі операційної діяльності.

Важливе значення у здійсненні такого контролю відводиться бухгалтерській службі. Вона задіяна практично на усіх фазах реалізації проекту. У бухгалтерії формується інформація про витрати, що вважаються головним об'єктом внутрішнього контролю. Окрім контролю витрат звичайної діяльності щодо реалізації проекту, як видно з таблиці, значна увага має бути приділена:

- оцінці економічної ефективності проекту;
- контролю дотримання правил і норм соціальної та екологічної безпеки у місцях видобування корисних копалин.

Економічна ефективність визначається насамперед на початковій стадії проекту шляхом порівняння очікуваної вигоди (прибутку, грошового потоку) від видобутку корисних копалин з капітальними витратами на облаштування місць видобування ресурсів. Це потрібно з метою встановлення економічної доцільності реалізації проекту.

Таку ж оцінку проводять також вкінці інвестиційного циклу для встановлення фактичної ефективності проекту, визначення строків окупності та кінцевих фінансових результатів від проекту загалом, що в менеджменті кваліфікується як постінвестиційний контроль.

Кожен етап реалізації проекту з видобування й переробки корисних копалин має свої технологічні та організаційні особливості, які суттєвим чином впливають на методику проведення внутрішньогосподарського контролю. Тому за окремими етапами видобувного процесу має бути розроблена система підконтрольних показників та визначена інформаційна база для їх одержання чи розрахунку. У табл. 2 подано орієнтовний перелік контрольних показників та вказано джерела їх інформаційного забезпечення.

Таблиця 2

**Підконтрольні показники на видобувних підприємствах
та їх інформаційне забезпечення**

Узагальнені етапи природокористування	Підконтрольні показники	Інформаційне забезпечення
1	2	3
Підготовчий етап	прогнозований обсяг запасів корисних копалин; структура пластів; глибина залягання; якісні характеристики корисних копалин; спосіб видобування; склад обладнання; віддаль до місця переробки; спосіб транспортування; - вартісні показники: • з оренди землі; • дозволів на розробку; • проектно-кошторисної документації; • витрат на розвідку; • витрат на перевірку якості копалин; • вартості обладнання; • витрат на видобування; • витрат на доставку до місця переробки	геологорозвідка; геодезія; проектна документація; кошториси; норми стосовно якості; документація державних установ; документація постачальників і підрядників; облікові реєстри за рах. 10,11,13,15,39

1	2	3
Процес видобування	обсяги видобутих запасів і порожніх порід; обсяги використаних ресурсів при бурінні свердловин: енергії, води, інструментів тощо; відпрацьований час устаткуванням; фондодіддача; коефіцієнт використання обладнання; штатний розпис; трудомісткість праці; продуктивність праці; вартість бурового, експлуатаційного і транспортного обладнання; витрати на амортизацію і ремонт обладнання; матеріальні витрати; витрати на оплату праці з відрахуваннями; енергетичні витрати; витрати майбутніх періодів у розкривних роботах; розміри забезпечень на покриття витрат при закритті місць видобування корисних копалин; поточні витрати на одиницю видобутих ресурсів; собівартість одиниці видобутих природних ресурсів	первинна документація на придбання, виготовлення обладнання; документація про норми та списання витратних матеріалів; таблиці, наряди, інші документи з обліку праці та її оплати; розподіл витрат майбутніх періодів; калькуляції, розрахунки стосовно обсягів породи, копалин, витрат, резервів та інших ресурсів; облікові реєстри за рах. 20,23,39,47
Процес переробки, випуску і реалізації продукції	обсяги випущеної продукції в асортименті; незавершене виробництво; собівартість випущеної продукції; витрати періоду; витрати на виробництво за статтями калькуляції; витрати за економічними елементами; витрати за місцями виникнення; витрати за стадіями виробничого циклу; матеріаломісткість продукції; енергомісткість продукції; трудомісткість продукції; обсяги реалізованої продукції в асортименті і за покупцями; структура цін на продукцію; вартість реалізованої продукції; суми непрямих податків; результат від реалізації продукції; інші доходи; інші витрати; чистий фінансовий результат	нормативні та фактичні калькуляції; лімітно-забірні карти; наряди, таблиці; документи постачальників робіт і послуг; розрахунок амортизації; розподіл витрат між готовою продукцією і незавершеним виробництвом; розподіл витрат між випущеною і реалізованою продукцією; цінники на продукцію; договори з покупцями; документи на відпуск продукції покупцям; облікові реєстри за рах. 20,23,26,39,65,66,70,71,74, 79, 90,91,93,94,97

Продовження таблиці 2

1	2	3
Завершення і закриття проекту	первісна і залишкова вартість свердловин та іншого обладнання; суми нарахованої амортизації та зносу основних засобів і нематеріальних активів; терміни корисного використання об'єктів; витрати на закриття (консервацію) свердловин; витрати на демонтаж і перебазування техніки; обсяги земляних робіт при закритті кар'єрів; вартість робіт з рекультивациі земель; суми раніше створених резервів (забезпечень) на відновлення природного середовища; доходи від ліквідації об'єктів у місцях видобування природних ресурсів; надлишки невикористаних забезпечень; додаткові витрати та джерела їх покриття	- технічна та бухгалтерська документація з обліку свердловин і устаткування; розрахунок амортизації та зносу; первинна документація про витрати на закриття: наряди, таблиці, маршрутні листи, накладні та ін.; розрахунок використання створених забезпечень; розрахунок результатів від ліквідації об'єктів; облікові реєстри за рах. 10,11,13,47,74, 97

Примітка. Самостійна розробка автора.

До підконтрольних показників входять як кількісні, так і вартісні вимірники, розрахункові коефіцієнти, що характеризують ефективність роботи на кожному етапі видобувного процесу, включаючи й переробку видобутих природних ресурсів, а також показники, якими оцінюються роботи на стадії закриття родовищ, демонтажу обладнання, рекультивациі землі та приведення її до природного стану у відповідності з встановленими нормами.

Висновки. Аналітична оцінка та контроль наведених критеріїв та показників з використанням різних методів і прийомів дозволить виявляти резерви економічного та соціального характеру у підвищенні ефективності видобувних підприємств, а також сприятиме зменшенню шкоди, що завдається природі в результаті розробки родовищ корисних копалин.

Перспективними можна вважати подальші дослідження щодо встановлення та контролю соціальної відповідальності видобувних підприємств і забезпечення широкого кола користувачів об'єктивною інформацією про реалізацію ними соціальних і природоохоронних програм. Така інформація, що поєднує економічні показники з соціальними і екологічними чинниками, облікові та необлікові дані, бухгалтерські та аналітичні процедури дозволить в комплексі організувати ефективний контроль за діяльністю підприємств у сфері пошуку, видобування та переробки природних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Задорожний З.-М. Особливості діяльності підприємств нафтогазової промисловості та їх вплив на облік необоротних активів / З.-М. Задорожний, С. М. Кафка // Вісник ТНЕУ. – 2017. – Вип. 3 (85). – С. 127–140.
2. Кафка С. М. Особливості обліку витрат на нафтовидобувних підприємствах / С. М. Кафка // Вісник ЖДТУ. – 2004. – № 4(30). – С. 86–93. – (Сер. Економічні науки).

3. Пилипів Н. І. Облік і контроль затрат на газотранспортних підприємствах : моногр. / Н. І. Пилипів. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. – 364 с.
4. Петренко С. М. Інформаційне забезпечення внутрішнього контролю господарських систем : моногр. / С. М. Петренко. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2007. – 290 с.
5. Федоронько Н. І. Внутрішньогосподарський контроль на підприємствах вугільної промисловості: організаційні аспекти / Н. І. Федоронько // Торгівля, комерція, підприємництво : зб. наук. праць. – Тернопіль : ТНЕУ. – 2014. – Вип. 16. – С. 190–193.
6. Реслер М. В. Удосконалення оперативного контролю для ефективного управління на металургійних підприємствах / М. В. Реслер // Збірник наукових праць Таверійського державного агротехнологічного університету. – 2012. – № 2 (187). – Т. 3. – С. 144–153.
7. Крупка Я. Д. Облік і контроль операційної діяльності на підприємствах промисловості будівельних матеріалів : моногр. / Я. Д. Крупка, А. Л. Романчук. – Чернівці : Місто, 2011. – 296 с.
8. Задорожний З.-М. Внутрішньогосподарський облік в будівництві : моногр. / З.-М. Задорожний. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 336 с.
9. Дерій В. А. Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю : моногр. / В. А. Дерій. – Тернопіль : ТНЕУ, “Економічна думка”, 2009. – 272 с.
10. Бутинець Ф. Ф. Контроль і ревізія : підруч. – 3-тє вид., доп. і перероб. / Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, Н. М. Малюга, Н. І. Петренко. – Житомир : ПП “Рута”, 2002. – 544 с.
11. Валуев Б. И. Контроль в системе внутрипроизводственного хозрасчета / Б. И. Валуев, Л. П. Горлова, В. В. Муравская. – М. : Финансы и статистика, 1987. – 239 с.
12. Виговська Н. Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація : моногр. – Житомир, ЖДТУ, 2008. – 532 с.
13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 33 “Витрати на розвідку корисних копалин” [Електронний ресурс] – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/z0844-08.

References

1. Zadorozhnyi Z-M, Kafka S.M. Osoblyvosti diialnosti pidpriemstv naftohazovoi promyslovosti ta yikh vplyv na oblik neoborotnykh aktyviv [Features of the enterprises of the oil and gas industry and their influence on the accounting of non-current assets]. *Visnyk TNEU – The Herald of TNEU*, 2017, Issue 3 (85), p. 127-140 [in Ukrainian].
2. Kafka S.M. Osoblyvosti obliku vytrat na naftovydobuvnykh pidpriemstvakh [Features of cost accounting at oil-producing enterprises]. *Visnyk ZhDTU: Ekonomichni nauky. – The Journal of Zhytomyr State Technological University. Series: Economics*, 2004, No. 4(30), p. 86-93 [in Ukrainian].
3. Pylypiv N.I. Oblik i kontrol zatrat na hazotransportnykh pidpriemstvakh [Accounting and control of costs in gas transport companies], Ivano-Frankivsk: VDV TsiT, 2007, 364 p. [in Ukrainian].
4. Petrenko S.M. Informatsiine zabezpechennia vnutrishnoho kontroliu hospodarskykh system [Information support of internal control of economic systems], Donetsk: DonNUET, 2007, 290 p. [in Ukrainian].

5. Fedoronko N.I. Vnutrishnohospodarskyi kontrol na pidpriemstvakh vuhilnoi promyslovosti: orhanizatsiini aspekty [Internal control at enterprises of coal industry: organizational aspects]. *Torhivlia, komertsiiia, pidpriemnytstvo: zb. nauk. prats. – Trade, Commerce, Entrepreneurship: collection of research papers*, Ternopil: TNEU, 2014, Issue. 16, p. 190-193 [in Ukrainian].
6. Resler M.V. Udoskonalennia operatyvnoho kontroliu dlia efektyvnoho upravlinnia na metalurhiinykh pidpriemstvakh [Improvement of operational control for effective management at metallurgical enterprises]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu. – Collection of scientific papers of the Tavria State Agrotechnological University*, 2012, No. 2 (187), Vol.3, p.144-153 [in Ukrainian].
7. Krupka Ya.D., Romanchuk A.L. Oblik i kontrol operatsiinoi diialnosti na pidpriemstvakh promyslovosti budivelnykh materialiv [Accounting and control of operations at enterprises of building materials industry]. Chernivtsi: Misto, 2011, 296 p. [in Ukrainian].
8. Zadorozhnyi Z.V. Vnutrishnohospodarskyi oblik v budivnytstvi [Internal accounting in construction], Ternopil: Ekonomichna dumka, 2006, 336 p. [in Ukrainian].
9. Deriy V.A. Vytraty i dokhody pidpriemstv u systemi obliku ta kontroliu: monohr. [Costs and revenues of enterprises related to accounting and control: monograph] Ternopil: TNEU, Ekonomichna dumka, 2009, 272 p. [in Ukrainian].
10. Butynets F.F., Vyhovska N.H., Maliiuha N.M., Petrenko N.I. Kontrol i reviziia [Control and audit]. Zhytomyr: PP "Ruta", 2002, 544 p. [in Ukrainian].
11. Valuev B.Y., Gorlova L.P., Muravskaia V.V. Kontrol v sisteme vnutriproizvodstvennogo khozrascheta [Control in the system of intra-productive cost accounting], Moscow: Finance and Statistics, 1987, 239 p. [in Russian].
12. Vyhovska N.H. Hospodarskyi kontrol v Ukraini: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia [Economic control in Ukraine: theory, methodology, organization], Zhytomyr: ZhDTU, 2008, 532 p. [in Ukrainian].
13. Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 33 "Vytraty na rozvidku korysnykh kopalyn" [Regulation (standard) of accounting 33 "Mining exploration expenses"], from: zakon.rada.gov.ua/go/z0844-08 [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 25 грудня 2017 р.